НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ДЗВО «УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ»
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

ЗАТВЕРДЖЕНО

Директорка Білоцерківського інституту
неперервної професійної освіти

_____ В.В. Сидоренко
(підпис) (прізвище та ініціали)

«08» січня 2020 р.

РОБОЧА НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
ЗМІСТОВОГО МОДУЛЯ
«ОСНОВИ АНДРАГОГІКИ. ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ІЗ ЗДОБУВАЧАМИ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ»

(для слухачів підвищення кваліфікації категорії:
педагогічні працівники закладів фахової передвищої освіти)

СХВАЛЕНО

кафедрою методики професійної освіти та
соціально-гуманітарних дисциплін
Протокол №1 від «08» січня 2020р.
Завідувач кафедри _____ А.Б. Єрмоленко

Біла Церква – 2020

Модуль «Основи андрагогіки. Особливості роботи із здобувачами фахової передвищої освіти» є варіабельним складником Програми підвищення кваліфікації для педагогічних працівників закладів фахової передвищої освіти. Мета модуля полягає у розширенні знань педагогічних працівників про специфічні закономірності засвоєння знань і вмінь різновіковими суб'єктами у процесі освітньої діяльності та особливості професійної діяльності педагогічного працівника в контексті освіти дорослих.

Бюджет навчального часу становить *15 годин*, із яких *лекція (2 год.), семінарські заняття (8 год.), самостійна робота (5 год.)*.

Розробник: *Єрмоленко Андрій Борисович,*
кандидат політичних наук, доцент, завідувач кафедри методики професійної освіти та соціально-гуманітарних дисциплін

ЗМІСТ

1. АНОТАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО МОДУЛЯ. 4
2. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН МОДУЛЯ. 8
3. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОГО МОДУЛЯ ЗА ТЕМАМИ. 8
4. ГЛОСАРІЙ ОСНОВНИХ ПОНЯТЬ. 11
5. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА 14

1. АНОТАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО МОДУЛЯ

Актуальність навчального модуля визначається прискоренням темпів трансформацій національного соціокультурного простору, що спричинили серйозні перетворення у сфері нормативно-правового супроводу освітнього середовища. Поряд з цим, наростання протиріч у системі освіти України обумовило необхідність переходу до якісно нової моделі надання освітніх послуг, яка базується на сучасних світоглядних позиціях. Ситуація вимагає зміни парадигми супроводу становлення і розвитку педагогічних працівників закладів освіти продовж всієї траєкторії їх професійного діяльності. Зокрема, діяльність сучасної особистості потребує неперервного отримання освіти в різних життєвих ситуацій. В цьому контексті, важливим вбачається уміння педагога працювати з різними віковими категоріями, зокрема з дорослими студентами для здійснення ефективного освітнього супроводу розвитку особистості. Це обумовлює необхідність підготовки педагогічних працівників як фахівців у галузі андрагогіки, акмепрофесіоналізму конкурентоздатних на ринку освітніх послуг.

Теоретичні й практико-зорієнтовані аспекти модуля спрямовано на неперервне підвищення педагогічної майстерності керівних і педагогічних працівників. Зокрема, на розвиток *професійно-педагогічної, андрагогічної, комунікативної, психолого-фасилітативної та дидактичної компетентностей*.

Мета: розширити знання педагогічних працівників про специфічні закономірності засвоєння знань і вмінь різновіковими суб'єктами у процесі освітньої діяльності та особливості професійної діяльності педагогічного працівника в контексті освіти дорослих.

Профілі базових компетентностей педагогічних працівників фахової передвищої освіти передбачають вичерпний опис основних індивідуально-особистісних та професійно-діяльнісних якостей, здібностей, властивостей, необхідних сучасному фахівцю для успішного виконання стратегічної мети і завдань реформування як вітчизняної освіти, так і конкретної освітньої галузі нового Державного стандарту зокрема.

За основу використовується опис відповідного кваліфікаційного рівня Національної рамки кваліфікацій.

Кваліфікаційний рівень 7: здатність особи вирішувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у певній галузі професійної діяльності або у процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів відповідних наук і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Кваліфікаційний рівень 8: здатність особи розв'язувати складні задачі і проблеми у певній галузі професійної діяльності або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог.

Кваліфікаційний рівень 9: здатність особи розв'язувати комплексні проблеми в галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань та/або професійної практики.

	Програмні компетентності	
.	**Інтегрова компетентність**	здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у сфері професійної діяльності або в процесі навчання, що передбачає проведення дослідження, використання теорій і методів менеджменту, педагогіки і психології на практиці
.	***Професійні (фахові, предметні, посадові) компетентності***	***Професійні компетентності* (від англ. *professional competence*)** є гармонізацією науково-предметних, світоглядно-методологічних, дидактичних і психологічних знань педагога фахової передвищої освіти для забезпечення її якості. Окреслює професійний тезаурус, включає професійно значущі знання, уміння, настанови, ціннісні орієнтири, професійну кваліфікацію і досвід професійно-педагогічної діяльності, що уможливлює створення оптимальних умов для загальнокультурного, морального, естетичного, мовно-мовленнєвого розвитку здобувачів фахової передвищої освіти. Серед професійних компетентностей педагога фахової передвищої освіти виоремлюємо такі: •***андрагогічна компетентність*** – уміння визначати освітні потреби і запити, ураховувати особливості мотивації, процесу навчання, застосовувати технології модерації, фасилітації, супервізії, визначати результати навчання, спонукати до рефлексії; створювати оптимальні умови для навчання, вирішувати професійні проблеми і

		завдання з використанням знань, професійного та особистісного досвіду; опанування вміннями, навичками планування, реалізації, добору змісту, форм, методів навчання; •***методична компетентність:*** знання закономірностей, технологій, методик, методів викладання та навчання конкретного предмета або дисципліни, часткових методик; уміння добирати технології, методики, методи навчання; забезпечувати профілізацію, диференціацію, індивідуалізацію освітнього процесу; здійснювати оцінювання освітніх досягнень здобувачів освіти; формувати у здобувачів освіти навички самоосвіти і саморозвитку впродовж життя; використовувати кращий педагогічний досвід; узагальнювати власний педагогічний досвід; здатність організовувати безперервний професійний розвиток у системі формальної і неформальної освіти; •***соціально-громадянська*** –усвідомлення глобальних (зокрема екологічних) проблем людства і можливостей власної участі у їх розв'язанні; здатність забезпечувати оптимальні соціально-психологічні умови для гармонійного розвитку особистості; сприяти взаємодії та згуртованості працівників; •***психологічно-фасилітативна компетентність*** – усвідомлення ціннісної значущості фізичного, психічного і морального здоров'я суб'єктів освітнього процесу, здатність сприяти їхньому творчому становленню та індивідуалізації; •***ціннісно-світоглядна компетентність*** – застосування на предметному рівні знань із педагогічної аксіології, що з одного боку, формують професійну і світоглядну позицію педагога фахової передвищої освіти, стиль професіонально-педагогічної взаємодії, а з іншого – ціннісно-світоглядну позицію здобувачів фахової передвищої

		освіти, зокрема оволодіння ціннісними орієнтаціями, що спрямовані на суспільно-соціальні цінності педагогічної професії (*загальнопедагогічні орієнтації*), сприяють розвитку особистості як головної педагогічної цінності, її інтелектуальних можливостей, творчих здібностей, самореалізації педагога в професійно-педагогічній діяльності (*особистісно-розвивальні орієнтації*), скеровані на предметно-викладацьку діяльність педагога (*предметно-діяльнісні орієнтації*), пов'язані з особливостями педагогічної професії (*професійно-прагматичні орієнтації*).

Навчальний модуль розраховано на *15 години*, із яких 10 годин відводяться для аудиторної роботи, 5 годин – для самостійного опрацювання.

Навчальний модуль розроблено для педагогічних працівників закладів фахової передвищої освіти.

.

2. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН МОДУЛЯ

№ з/п	Тематичний план навчального модуля	Форми заняття, кількість годин			
		лекція	*Семінарське заняття*	*Самостійна робота*	*Разом*
1.	**Тема 1.** ***Основи андрагогіки. Її місце і роль в системі педагогічних наук***	2		1	3
2.	**Тема 2.** ***Психолого-педагогічні особливості навчання здобувачів освіти різного віку***		4	2	6
3.	**Тема 3.** ***Андрагогічний підхід у підготовці здобувачів фахової передвищої освіти***	2	4	2	6
	Разом	**2**	**8**	**5**	**15**

3. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОГО МОДУЛЯ ЗА ТЕМАМИ

Тема 1. Основи андрагогіки. Її місце і роль в системі педагогічних наук. (Лекція: 2 год)

Андрагóгіка - одна з назв галузі педагогічної науки, що охоплює теоретичні і практичні проблеми освіти, навчання і виховання дорослих. Предмет андрагогіки – спрямовананість на чіткий результат – особистість, яка розвивається, підготовлена до універсальної діяльності, має сформовані пізнавальні запити, духовні потреби, здатна самостійно планувати і реалізовувати цілі, бути конкурентоспроможною на ринку праці.

Функції андрагогіки: *використання соціального досвіду й залучення до розв'язання сучасних проблем суспільства* (соціальна); *регулювання відносин у швидкозмінному зовнішньому середовищі* (адаптивна); доступ до необхідної інформації, її пошук, відбір, систематизація, відтворення, використання (інформаційна); компенсування недоліків попередніх рівнів освіти й забезпечення балансу власної компетентності і сучасних вимог до професії (компенсаційна); *оволодіння новими методами, способами дій* (розвивальна функція).

Андрагогічні принципи, покладені в основу навчання дорослих: пріоритет самостійного навчання; принцип спільної діяльності; індивідуалізація навчання; системність навчання; принцип актуалізації результатів навчання; принцип елективності навчання; принцип розвитку освітніх потреб; принцип усвідомленості навчання.

Завдання для самостійного опрацювання:

1. Обґрунтуйте необхідність виникнення потреби у виокремленні андрагогіки в окрему педагогічну галузь.
2. Сформулюйте запити освіти дорослих в контексті вітчизняних соціокультурних трансформацій, які можна реалізувати засобами ФПО.
3. Як ви розумієте реалізацію андрагогічних принципів в закладах фахової передвищої освіти?
4. В чому полягає особливість функцій андрагогіки?
5. Чи відрізняються методика роботи з студентами різних вікових категорій. Наведіть приклад.

Тема 2. Психолого-педагогічні особливості навчання здобувачів освіти різного віку *(Семінарське заняття – 4 год.)*

Визначення «дорослість»: фізіологічне, юридичне, соціальне, психологічне. Психолого-педагогічні особливості навчання здобувачів освіти різного віку та закономірності та принципи організації освітнього процесу; диференціація та індивідуалізація навчання відповідно до соціальних і особистісних потреб здобувачів освіти. Методи, форми і засоби навчання, найбільш ефективні для здійснення якісної підготовки здобувачів фахової передвищої освіти.

Студентоорієнтоване навчання, що передбачає: заохочення здобувачів фахової передвищої освіти до ролі автономних і відповідальних суб'єктів освітнього процесу; створення освітнього середовища, орієнтованого на задоволення потреб та інтересів здобувачів фахової передвищої освіти, включаючи надання можливостей для формування індивідуальної освітньої траєкторії; побудову освітнього процесу на засадах взаємної поваги і партнерства здобувачів фахової передвищої освіти та адміністрації, педагогічних (науково-педагогічних) та інших працівників закладу фахової передвищої освіти. Мотивація до навчання, саморозвитку і самовдосконалення.

Питання для обговорення.

1. Психолого-педагогічні особливості навчання здобувачів освіти різного віку.
2. Професійна діяльності педагогічних працівників в контексті Теорії поколінь.
3. Диференціація та індивідуалізація навчання відповідно до соціальних і особистісних потреб здобувачів освіти.
4. Найбільш ефективні методи, форми і засоби андрагогічного навчання, для здійснення якісної підготовки здобувачів фахової передвищої освіти.

5. Освітнє середовище, орієнтоване на задоволення потреб та інтересів здобувачів освіти різних вікових категорій.

Питання для самоконтролю

1. Роль освіти дорослого населення в сучасній соціально-економічній ситуації України.

2. Неперервність як ідея, принцип навчання, якість освітнього процесу, умова становлення особистості.

3. Особливості освітніх технологій у навчанні дорослих

Тема 3. Андрагогічний підхід у підготовці здобувачів фахової передвищої освіти *(Семінарське заняття – 4 год.)*

Процес навчання здобувачів фахової передвищої освіти як система: навчальні потреби, мета і завдання навчання, зміст і методи навчання, результати навчання.

Система елементів процесу навчання: потреба (реальна, усвідомлена), мета і завдання (конкретні, досяжні), зміст (актуальний, прикладний), методи (андрагогічні, інтерактивні, адекватні), засоби (сучасні), результати (вимірні). Система взаємодії між учасниками навчання: ефективна комунікація, позитивна атмосфера, мережа для обміну знаннями і досвідом.

Практичний досвід реалізації андрагогічних засад у фаховій передвищій освіті. Прагматичне і практичне значення, рецепти поводження дорослого студента і викладача під час навчання.

Питання для обговорення.

1. Специфіка навчання дорослої людини з урахуванням її віку, освітніх та життєвих потреб.

2. Предмет та об'єкт андрагогіки, роль освіти у розвязанні протиріч життєдіяльності дорослої людини.

3. Мета і завдання навчання освіти дорослих у фаховій передвищій освіті.

4. Форми і методи навчання студентів різних вікових категорій.

5. Досвід реалізації педагогічних питань андрагогіки в закладах фахової передвищої освіти.

Питання для самоконтролю

1. Які чинники необхідно ураховувати при організації навчання дорослої людини?

2. Яку роль відіграють методи інтерактивного навчання в системі освіти дорослих?

3 Назвіть основні функції викладача як тьютора-наставника.

4. Андрагогічний потенціал фахової передвищої освіти.

4. ГЛОСАРІЙ ОСНОВНИХ ПОНЯТЬ

Андрагогіка **-** це теорія навчання дорослих, яка виходить з того, що мета сучасного підходу до освіти полягає у сприянні розвитку та збагаченні цілісної особистості, прояву її самобутності, актуалізації її здібностей. Андрагогіка об'єднує знання про специфіку навчання дорослої людини з урахуванням її віку, освітніх та життєвих потреб, реальних можливостей, індивідуальних особливостей і досвіду, психіки і фізіології. Ця наука вивчає зміст, форми, методи та засоби організації навчання дорослих людей з метою полегшення їхнього навчання, вдоволення їхніх освітніх потреб, підвищення операціональності отриманої освіти під час вирішення життєвих проблем, досягнення індивідуальних цілей, самореалізації особистості.

Акме-синергетичне моделювання (конструювання еталона) – метод, який використовується для визначення стратегії життя, поведінки та формування педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури в системі післядипломної педагогічної освіти. Причому вчитель української мови і літератури досліджується у функційному стані, що неперервно змінюється, розвивається, удосконалюється. Моделювання є методом пізнання, невід’ємною складовою цілеспрямованої діяльності, складається із процесу створення, дослідження і використання моделей і розглядається як педагогічне відтворення суб’єктів освіти за допомогою реальних (фізичних) або ідеальних (логічних, математичних) моделей.

Досвід – відображення в людській свідомості об’єктивного світу, що базується на сприйманні довкілля.

Індивідуальна освітня траєкторія (іот)– це специфічна інновація в системі післядипломної педагогічної освіти, що передбачає особливо організований диференційований акмеологічний освітній простір з орієнтацією на пошук і засвоєння педагогом індивідуальних освітніх проектів (програм) розвитку педагогічної майстерності, підвищення кваліфікації за варіативними та інваріативними кредитними (змістовими) модулями, блоками тощо частково чи повністю самостійного, прискореного чи пролонгованого навчання.

«Мовчазні» – майже повна протилежність їх батьків «переможців». Виховані в умовах найжорстокіших сталінських репресій, колективізації, індустріалізації, Другої світової війни, післявоєнної розрухи, голоду, вони мовчазні, старанні і надзвичайно терплячі.

Методика викладання являє собою синтез теоретичних знань і практичного педагогічного досвіду. Вона досліджує процес вивчення педагогіки як єдність змісту, форм і методів навчання, особливостей діяльності викладача і студентів. Методика концентрує свої зусилля на обґрунтуванні принципів і правил навчання, його форм і методів з метою забезпечення високого рівня професійної підготовки фахівців.

Архетип – це загальні для покоління утворення: поведінки, особистісного розвитку та розуміння світу. Архетипи утворюють психічні та поведінкові програми, впливають на особливості поведінки, мислення і

бачення світу. Духовне життя особистості тісно пов'язане з архетипами, оскільки в процесі творчої активності людей за допомогою архетипів утворюється відповідна послідовність образів.

Кожні чотири покоління послідовно стикуючись формують ***цикл***, який учені уподібнюють сезонному: зима, весна, літо, осінь. Тривалість кожного такого циклу становить близько 80-90 років.

Освіта дорослих — це практика навчання і виховання дорослих, набуття ними нових навичок, умінь та знань пов'язана з новим працевлаштуванням чи з іншого роду зміною діяльності. Система освіти дорослих - це сукупність закладів і установ формальної (загальноосвітні та професійні навчальні заклади) та неформальної освіти дорослих (учнівство на робочому місці, різноманітні курси для здобуття нової спеціальності і задоволення пізнавальних, соціальних потреб), наукових, науково-методичних, методичних установ, науково-виробничих підприємств, інформаційних служб, інших юридичних та фізичних осіб, які мають право на надання освітніх послуг, а також державних і місцевих органів управління освітою та самоврядування.

Покоління – це група людей, народжених у певний віковий період, які зазнавали впливу одних і тих же подій у суспільстві, вихованих в рамках певної сімейної моделі (у них схожі поняття про те, що добре і погано, що можна робити і чого не можна). Приблизний часовий проміжок покоління – 20-25 років.

Покоління Y, що народилося в період «осені» 1983-2003 років («герої»), зараз лише входить у фазу активного життя. Як і належить, вони дуже схожі на покоління GI. Основні події їх становлення - це розпад СРСР, часті теракти, нові епідемії. І все це на тлі самого бурхливого розвитку нових інформаційних, комунікаційних, цифрових та біотехнологій. Y-ки наївні і схильні до роботи в команді. Вони чудово орієнтуються в комп'ютерних мережах, як наслідок - їм легше спілкуватися з однодумцем, які проживають на іншому краю планети, ніж з сусідом по під'їзду.

Покоління Z, що тільки почало формування своєї системи цінностей (2004-, «зима», «художники»). Поки сказати про нього що-небудь точно складно. Але припустити, яким воно буде, вже цілком можна. Їх становлення відбувається в країні, яка поступово вибирається з глибокої економічної кризи, намагається набирати стабільність. Дрібні компанії поглинаються великими мережами, слабке гине, сильне міцнішає. А суспільство переживає постій стан терористичної загрози та АТО. Фактично – терористичної війни. І нових страшних епідемій типу пташиного грипу або атипової пневмонії.

Покоління бебі-бумерів («весна» 1943-1964 років, «пророки») названо так на честь події після війни буму народжуваності. В основі їх характеру лежить психологія переможців. Але їх «переможне» настрій сильно відрізняється від настрою покоління Gl і в корені - від настрою «мовчазних». Вони росли в справжньою супердержаві, яку боявся і поважав весь світ, яка перемогла в найстрашнішій війні, яка підкорила космос. І до всіх цих подій

вони причетні особисто. Гагарін летів у космос не один, разом з ним на борту космічного корабля «Восток» летіли все дівчата і хлопці Радянського Союзу. Жаботинський піднімав штангу на Олімпіаді в Токіо не на самоті - разом з ним її піднімала ціла країна.

Цінність — будь-яке матеріальне або ідеальне явище, яке має значення для людини чи суспільства, заради якого вона діє, витрачає сили, час, гроші, здоров'я тощо, заради якого вона живе. Також, соціально схвалювані уявлення більшості людей про те, що таке добро, справедливість, патріотизм, любов, дружба тощо.

5. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. В.Г. Кремень Філософія людиноцентризму в освітньому просторі. – К.: Знання, 2010. – 520с.
2. В. В. Сидоренко Розвиток педагогічного акмепрофесіогенезу в умовах формальної і неформальної післядипломної освіти / Теорія та методика професійно-педагогічної підготовки освітянських кадрів: акмеологічні аспекти: монографія / керівн. авт. кол. Н.В. Гузій; Мін-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. – Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. – 516 с. – С. 177-257.
3. В. Вольнов, «Теорія поколінь». [Електронний ресурс]. Молодіжний портал, 2011. Доступно: http://old.vladivostok3000.ru/discourse/111.
4. В. О. Радкевич Теоретичні і методичні засади професійного навчання у закладах профтехосвіти художнього профілю: монографія/ Ничкало Н. Г., Зязюн І. А., Гончаренко С. У., Лук'янова Л. Б. та ін.; за ред. Н. Г. Ничкало. Київ: УкрІНТЕІ, 2010. 424 с.
5. В.І.Пуцов Особливості навчання дорослої людини: навч. посібник / В.І. Пуцов, Л.Я. Набока. К.: ЦІППО, 2004. 60 с.
6. В.М. Буренко Андрагогічний підхід до професійної перепідготовки вчителя гуманітарного профілю : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти / В.М. Буренко . – К., 2005. – 22 с.
7. Єрмоленко А. Б., «Розвиток національного освітнього простору в контексті надбань Теорії поколінь» / Єрмоленко А.Б.; Вісник національного університету оборони, № 3, с. 82–87, 2014.
8. Інтерактивні технології: теорія та методика: Посібник для викладачів / Пометун О.І., Побірченко Н.С., Коберник Г.І., Комар О.А., Торчинська Т.А. - К.: А.С.К., 2008. – 94 с.
9. Йохансен Б. Нові навики лідера – Київ: Network TwentyOne Ukraine, 2018, 160 с.
10. Концепція освіти дорослих в Україні /Укл.: Лук'янова Л.Б.–Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2011. –24с
11. Концепція підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 19.09.2018р. № 660-Р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/660-2018-%D1%80
12. Л. Лук'янова, «Законодавче забезпечення освіти дорослих: зарубіжний досвід»; Українська Асоціація освіти дорослих. Київ, Україна: ТОВ «ДКС-Центр», 2017, 147 с.
13. Майбутнє ринку праці: Протиборство тенденцій, які будуть формувати робоче середовище в 2030 році [Електронний ресурс] / [Д. Уільямс, К. Стаббінгз, Д. Зарубіна та ін.] // PwC Україна, 2017. Доступно: https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2018/workforce-of-the-future.html.
14. Н. Ничкало Андрагогіка в системі педагогічних наук / Н. Ничкало // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. - 2009. - Вип. 1. - С. 7-20. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/OD_2009_1_4

15. Освіта дорослих у перспективі змін: інновації, технології, прогнози: колективна монографія /За ред. А.Василюк, А.Стоговського. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2017. –248с.
16. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення: 16.01.2020. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18 (дата звернення: 17.01.2020).
17. Про фахову передвищу освіту: Закон України від 06.06.2019 р. № 2745-VIII. Дата оновлення: 16.01.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19 (дата звернення: 17.01.2020)
18. С.А. Калашникова Навчання дорослих на основі компетентнісно-орієнтованого підходу: навч.-метод. матеріали / Світлана Андріївна Калашнікова. К.: Проект Світового банку «Рівний доступ до якісної освіти», 2008. 57 с.
19. С.О. Сисоєва Інтерактивні технології навчання дорослих: навчально-методичний посібник / Сисоєва С.О.; НАПН України, Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих. – К.: ВД «ЕКМО», 2011. – 324 с.
20. Сучасні тенденції розвитку ринку праці в Україні: наукова доповідь / [Джинчарадзе Н.Г., Боков О.В., Гулевич О.Ю., Вітряк Т.Б., Шостак І.В., Куліков Г.Т., Красівський Д.О., Савченко Н.В., Савенко О.О., Літвінчук Л.Й.]. К. : ІПК ДСЗУ, 2018, 42 с.
21. Ф. Лалу, Компанії майбутнього. – Харків, Україна: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017, 544 с.
22. Філософський енциклопедичний словник / Національна академія наук України. – К.: Абрис, 2002. – 742 с.
23. Я. Корнієнко Давос-2019: головні меседжі Всесвітнього економічного форуму [Електронний ресурс], Економічна правда, 2019. Доступно: https://www.epravda.com.ua/publications/2019/01/27/644694/.